

NALEZENO VZÁCNÉ POHŘEBIŠTĚ

Koncem listopadu 2006 bylo Městskému muzeu v Čelákovcích oznámeno zahájení stavebních prací v prostoru tzv. "průmyslové zóny" v lokalitě "V Rybníčkách", kde má být v několika následujících měsících vybudována velkoobchodní prodejna potravin "PLUS". Následný výzkum přinesl překvapivé objevy a jen potvrzuje bohatou historii celého čelákovického území.

Na tak rozsáhlou a z archeologického hlediska časově náročnou akci, která nebyla podle platných zákonných norem již v době projektové dokumentace oznámena Archeologickému ústavu AV ČR a jeho prostřednictvím našemu muzeu, jsme nemohli být v tomto zimním období předem připraveni. Přesto jsme po ještě neúplném odhmušování plochy, během něhož bylo narušeno rozsáhlé archeologické naleziště a zjištěno více jak 100 archeologických objektů (po celkovém začátní prostorů se jejich počet zvýšil ještě cca o polovinu), vyšli investoři, díky i výjimečnému zimnímu počasí, maximálně vstřícně a po uzavření písemné dohody byl 7. prosince 2006 na ploše určené pro stavbu zahájen záchranný archeologický výzkum.

Kdo v tomto oboru nepracuje, těžko si může představit, že takovéto akce vyžadují týmovou práci zkušených odborných a terénních pracovníků, kterými muzeum ve větším počtu logicky nedisponuje a ani je nemůže zaměstnávat v trvalém pracovním poměru. Proto zajistit výzkum na ploše větší než 5 tisíc m², ještě navíc v nepříznivém zimním období, nebylo nijak jednoduchou záležitostí a navíc, jak se ukázalo, byl o to složitější, že se mimo několika výrobních a sídlištních objektů a přes plochu procházející staré cesty patrně na mapách ještě počátkem 20. století převážně jednalo o rozsáhlé kostrové pohřebiště. Preparace hrobů v takovémto terénu je obzvláště časově náročná práce a pracovníci provádějící jejich odkryv musí pracovat jednak velmi opatrně a s citem, a jednak musí znát anatomii kostry, tj. uložení jednotlivých částí skeletu, aby nedošlo k jeho zbytečnému poškození a případně znehodnocení údajů důležitých pro jejich zpracování a interpretaci. Terénní pracovník musí mít také povědomost o tom, ve kterých místech může být uložen průvodní materiál, jakým bývají milodary v podobě nádob, nástrojů, zbraní či jiných předmětů, nebo případně ozdoby či šperky v podobě náhrdelníků sestávajících z většího počtu či z jednotlivých korálků, mnohdy o velikosti pouhých několika milimetrů, náušnice nebo záušnice a další jiné drobné ozdoby. Průběžně s touto velmi náročnou a nesnadno prováděnou preparací jednotlivých skeletů, zde převážně v těžkém jílovitém,

Horní část skeletu uloženého v objektu č. 52 - hrob č. 73. Kostra náleží dospělému muži se zhojenou sečnou ranou na čele

navíc po deštích a sněhu rozbahněném terénu, byla prováděna fotografická dokumentace a po vypreparování přesná kresebná a měřičská dokumentace každého z objevených objektů.

Záchranné archeologické práce však nelze vykonávat za každého počasí, a proto nebylo vyloučeno i jejich případné přerušování, hlavně vzhledem k deštivému počasí a ke sníženým denním i nočním teplotám pod bod mrazu.

Bohužel, již počáteční práce těžké techniky - buldozeru se projevil na ploše negativně. V řadě případů mělce uložené archeologické nálezy a situace byly silně poškozeny hlavně vahou stroje. Bylo by ale i z naší strany krajně nezodpovědné se za každou cenu snažit v nepříznivých klimatických podmínkách vykonávat práce na úkor zdraví pracovníků, ale hlavně bychom se tak i my dostali paradoxně do role zákonem postihovatelných likvidátorů našeho kulturního dědictví, které se snažíme naopak alespoň částečně v rámci platné legislativy a mezinárodních úmluv zachránit. Nakonec jsme však překonali i tyto počasím nastolené potíže a výzkumné práce se protáhly jen o několik dní.

Co vlastně skrývala zem na ploše dříve používané předně k zemědělským účelům?

Naznačili jsme již výše, že zde byly zjištěny sídlištní a výrobní objekty, komunikace a předně kostrové pohřebiště. Když se podíváme do nedávné historie, nedaleko tohoto naleziště již na počátku 20. století, z prostoru kolem lokální železniční tratě do Brandýsa n. L. tehdejší správce čelákovického muzea a ředitel škol Fr. Vlasák získával povrchovými sběry hlavně po orbě archeologické nálezy, dokládající v těchto místech osídlení od mladší doby kamenné. Také terénní průzkumy a záchranné výzkumy v okolí dnes zkoumané plochy provedené našim muzeem v posledních desetiletích dokládají osídlení z této doby a mladších období pravěku, ale zatím neznáme raně

středověké sídliště, ke kterému by toto námi zkoumané pohřebiště mělo vazbu.

Co zatím výzkum přinesl?

I když archeologický výzkum není zdaleka u konce, přesto se pokusíme vyjádřit alespoň k některým získaným dílčím poznatkům. K polovině ledna tohoto roku byl dokončen terénní výzkum kolem 150 archeologických objektů. Z toho většinu tvořily kostrové hroby, kterých bylo přes 120 prozkoumáno a zdokumentováno s kosterním materiálem různého stupně zachování i s jejich rozličnou výbavou. Bohužel, určitá část hrobů s mělce pohřbenými jedinci byla značně poškozena při skrývce buldozerem a tím byl nenávratně zničen i jejich průvodní materiál, důležitý pro datování i celkové vyhodnocení lokality. V řadě hrobů se na kosterním materiálu negativně podepsaly i agresivní podmínky jílovitého podloží, které ve spojení s chemikáliemi používanými při zúrodnování polí odvedly své a kosti jedinců částečně rozložily.

Podle nálezcových okolností, které nám předběžně rámcově dovolují datovat pohřebiště, na němž se pohřbívalo v časovém úseku řady desetiletí můžeme říci, že zatím nejstarší raně středověké hroby zde nalezené pocházejí ze sklonku 9. století. Jednoznačným dokladem pro těchto místech přetrvávajícího pohřbívání jsou při okrajích hrobových jam zjištěné druhotně uložené kosterní pozůstatky jedinců z hrobů narušených mladšími pohřby, případně volně ležící kosti v zásypech mladších hrobů a superpozice hrobů.

Pro nejmladší fázi pohřbívání jsou pro naše území všeobecným charakteristickým znakem chybějící milodary - pozůstatky pohanských zvyklostí, vyznačující se předně potravou ukládanou do hrobů v keramických nebo dřevěných nádobách. Úbytek těchto zvyklostí se projevuje vlivem silického křesťanství, významně podpořeným vyhlášením zákonů Břetislavem I. roku 1037, kterými byly tyto přežitky nemilosrdně kárány. S vymizením uvedených zvyklostí se ale na

Keramická nádoba nalezená společně se srpem v dětském hrobě č. 51

Stříbrný denár Vratislava II. z doby jeho vlády ještě jako českého knížete, nalezený pod rukou mladé ženy v hrobě č. 35

našem území setkáváme s novým typem milodaru v hrobech „oboem mrtvých“ - mincí, která u Slovanů plnila nejspíše zástupnou funkci a ta, vkládaná do úst či později do ruky mrtvého jedince, nesoustřeďovala na sebe u vykonavatelů zákona pozornost a vážnější odpor.

Klíčovým nálezem pro datování poslední fáze pohřbů tohoto nově objeveného čelákovického pohřebiště či nejmladších zde uložených hrobů je stříbrný denár malého střížku Vratislava II. z doby jeho vlády ještě jako českého knížete (1061-1085). Byl vložený jako obol do ruky zemřelému dospělému jedinci, nalezenému v hrobě č. 35. Podle typu reliéfního vyobrazení na minci se jedná spíše o ražbu z počátku jeho vlády a vzhledem k její zachovalosti předpokládáme, že do hrobu byla vložena krátce po jejím vyrazení. Na základě dosavadních numizmatických a archeologických výzkumů víme, že právě v tomto období byl na území Čech zvyk obolu mrtvých nejrozšířenější a že také nedlouho nato v následujících desetiletích v našem prostředí zaniká.

U nás, jak dosvědčují i nálezy z okolních, dříve zkoumaných archeologických lokalit (např. Zeleneč, Nehvizdky, Čelákovice - Kostelní ul. ad.), pro vyšší a střední třídu tehdejší společnosti patří mezi typickou výbavu bronzové, stříbrné či stříbrem, někdy i zlatem plátované záušnice, jednoduché stříbrné či bronzové drobné náušnice, bronzové, někdy i stříbrné prsteny, korále zhotovené z barevného skla, jantaru či křišťálu. Ojedinele se vyskytují i jiné ozdoby, jakou je například u kostry mladé dívky odkryté v hrobě č. 31 nalezená vzácná stříbrná kaptorga, drobná kovová schránka - relikvíář, sloužící k uložení např. nějaké posvěcené částičky. Kaptorgy byly výjimečně nošeny na krku jako součást náhrdelníku. V našem případě byla kaptorga nalezena

Vypreparovaný objekt č. 128 - hrob č. 35 s kostrou mladé ženy. Do pravé ruky jí byl vložen stříbrný denár „obol mrtvých“

společně s větším křišťálovým korálem. Mimo těchto milodarů bývaly do hrobů zemřelým vkládány nože, ocilky i jiné, méně obvyklé předměty, mezi které na tomto pohřebišti náleží v hrobě č. 51 nalezený větší železný srp, položený přes hrudník kostry malého dítěte.

Několik úvah před závěrečným hodnocením...

I přes poměrně četný nalezený průvodní materiál chybí ve vztahu k níže uvedené hypotéze o etnickém původu těchto zde pohřbených obyvatel ve výbavě hrobů typický velkomoravský šperk, jako jsou např. filigránem zdobené hrozníčkovité náušnice či gombiky, které ovšem v původním prostředí zdobily hlavy a oděv nejspíše jen významných osob.

V poslední době, po odkrytí kostrového pohřebiště v Zelenči, se jedná již o druhé rozsáhlé venkovské pohřebiště z období raného středověku, svým významem daleko přesahující středočeský region. V souvislosti s tím je nutné si položit i otázku, o jaké obyvatele či skupinu obyvatel se jedná. Uvedli jsme, že ve výbavě řady hrobů byl nalezen rozličný průvodní materiál. Ten svědčí jak o společenském postavení jednotlivých pohřbených osob, tak i o celém společenství, v němž žily. Některé tyto nalezené předměty nesou i určité znaky nasvědčující o jiném místě vzniku, než v rodící se přemyslovské doméně Čech.

Historické i archeologické prameny dokládají, že 70. a 80. léta 9. století byla obdobím největší slávy a rozmachu Velkomoravské říše i její územní expanze. S růstem Svatoplukovy moci docházelo k častým zásahům do Čech, kterou si podmanil a pak až do své smrti v roce 894 ovládal. Ale také je známo, že na Velkou Moravu od konce

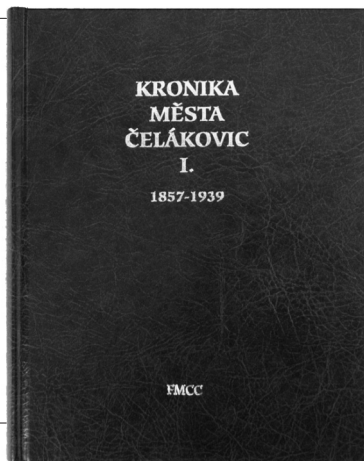
9. století cílené útoky kočovných Avarů, osedlých v Karpatské kotlině, přispěly počátkem následujícího století k jejímu rozložení a zániku. V dobových fuldských análech jsou zmiňováni noví kočovníci, kteří přijeli z Asie, jak je uvedeno doslova "Avaři, kteří se jmenují Uhři", předci dnešních Maďarů, kteří zničujícími nájezdy pronikali do západně ležících zemí a předně na Moravu. A právě do těchto desetiletí klademe existenci jak nově zjištěného čelákovického, tak i v roce 2004-2005 v Zelenči zkoumaného pohřebiště. Toto vše zmíněné nás vede k možné hypotéze, že jde o lid přesídlený sem buď ještě v době expanze - rozmachu Velkomoravské říše, nebo lid z počátku doby jejího zániku, který sem prchal před kočovnickými nájezdy Avarů a jenž se stal jakýmsi kolonizátorem neosídlených, nebo lépe řečeno dosud opuštěných oblastí středního Polabí. Tato hypotéza má zatím oporu i v některých znacích provázejících hrobový inventář. Důležitým poznatkem bude i antropologické vyhodnocení, které nám může právě o původu zde pochovaných jedinců mnoho napovědět.

V terénu výzkum skončil a za jeho urychlenou realizaci náleží nemalý dík všem, kteří se na něm podíleli. Výzkum bude mít ale pokračování v muzeu a v dalších odborných a vědeckých, s muzeem spolupracujících institucích, a po komplexním vyhodnocení budou jeho výsledky veřejnosti zpřístupněny formou publikace a v příštím roce předpokládáme i formou výstavy.

Zatím se jedná o první a předběžnou informaci určenou předně čelákovické veřejnosti, která bude na základě výsledků získaných po celkovém zpracování a vyhodnocení doplněna, případně korigována.

Jaroslav Špaček

ředitel Městského muzea v Čelákovících

Kronika města Čelákovice I. 1857-1939

vydání první části čelákovické kroniky obsahuje 400 stran s více než stovkou fotografií

k dostání v pokladně
Městského muzea v Čelákovících
k prohlédnutí na
www.muzeum-celakovice.com

muzeum připravuje

výstavy

- 24. 2. Obrazy Vladimíra Tůmy
- 24. 3. Fotografie J. Žalmana a L. Legáta
- 21. 4. Kaligramy Miroslava Koupila
- 19. 5. Malý salón ZUŠ Čelákovice
- 30. 6. Poslední Germáni v Čechách

vydalo
Městské muzeum v Čelákovících
© 2007